

Alfons el Magnànim i la conquesta de Nàpols segons la *Crònica universal de 1427*

Jacob Mompó
Universitat Catòlica de València¹

1. Introducció

Quan l'autor anònim va enllestir la seua crònica universal a la segona meitat del segle XV, aquests tipus de textos no eren una novetat quant a la literatura historiogràfica escrita en català. En aquest sentit, la *Crònica de 1427* clou el període més productiu pel que fa a la producció de cròniques universals catalanes (Coll i Alentorn 1972, 49). Certament, aquests tipus d'obres historiogràfiques que intentaven reunir tota la història universal del món llavors conegut van viure un moment ben productiu al llarg dels segles XIV i XV. D'aquest període s'han conservat una quantitat important de cròniques universals, com per exemple el *Compendi historial*, de fra Jaume Domènec; la traducció anònima de la *Crònica universal* de Guillem de Nangís, el *Gènesi d'Esriptura*, el *Flos Mundi*, la traducció de la *Crònica universal* de Gaucher de Denain, la *Crònica universal de 1425* i, finalment, la *Crònica universal de 1427*.

Podem dividir la crònica en tres parts d'extensió desigual, una estructura realment asimètrica que, com veurem, respon a la utilització de les fonts historiogràfiques que va usar el seu compilador. La crònica s'inicia amb una introducció en què es tracten conceptes teològics i filosòfics com la Trinitat, la distinció entre el bé i el mal, la creació de la primera matèria o la caiguda dels àngels dolents. Just després, a la primera secció, la més extensa, que ocupa poc dalt o baix dos tercers parts del volum total de l'obra, l'autor narra la història bíblica des del *Gènesi* fins a la mort i passió de Jesucrist. Per la seua banda, la segona secció relata la història des de la mort de Crist fins als inicis del regnat de Pere el Gran, bo i bastint la redacció al voltant de les dues principals autoritats medievals: la imperial i la pontifícia. A partir d'aquest punt, la crònica perd el seu caràcter universal i se centra en els afers reials i militars de la Corona d'Aragó, fins al regnat d'Alfons el Magnànim, i acaba, abruptament per la pèrdua dels folis finals, durant una campanya militar de la guerra entre el Magnànim i Castella (1430).

Aquesta estructura asimètrica originà que l'obra es catalogàs amb fórmules com:

Sumario de todo lo contenido en los libros del Viejo y Nuevo Testamento, seguido de un compendio de historia de España y principalmente de Aragón, hasta el reinado de D. Pedro IV llamado el Cerimonioso y año 1427. En dialecto valenciano (Roca, 36).

La seua extensa secció bíblica també va induir el catàleg de la Biblioteca Nacional de Madrid a resumir-ne el contingut:

Resumen de la Biblia con interpolaciones de historia universal y de sus emperadores, papas y reyes; seguido de un compendio de Historia de Aragón

---

¹ Aquest treball s'emmarca en el projecte d'investigació "Biografías marginales: violencia, sexo, genero e identidad. Edición y análisis de fuentes documentales valencianas de la época foral" (PGC2018-097011-B-I00) del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats del Govern d'Espanya. L'autor és IP del projecte "Edició i estudi de textos de l'espiritualitat popular i marginal en l'Europa renaixentista i barroca" (EDITESMIR-UCV).

hasta el paso de Alfonso V el Magnánimo a Nápoles, y algunos hechos de 1427-1428.²

D'altra banda, Pere Bohigas (470) va precisar-ne el títol: “Crónica universal desde la creación del mundo hasta Alfonso el Magnánimo.” Semblantment s’hi refereix l’esmentat catàleg de la BNM: “Crónica universal hasta Alfonso V el Magnánimo.”

La còpia conservada al manuscrit 17.711 de la BNM s’interromp en la notícia d’unes pluges torrencials a la ciutat de València, l’any 1427. Aquesta data final va motivar el títol que va fer servir Miquel Coll i Alentorn (1972, 49): “Crònica universal de 1427”.

Ara bé, tot i que tradicionalment s’ha considerat el manuscrit de la BNM com l’únic testimoni de la crònica, l’Arxiu de la Catedral de València conserva una còpia fragmentària,³ de què només ens han pervingut dos quaderns solts de la darrera secció. Aquesta còpia, que mai no va ser enquadernada ni presenta signes d’ús, va ser editada per José Hinojosa, que la va titular com a *Crònica de Pere Maça*. Abans, al segle XIX, un arxiver de la Catedral de València va escriure en un foli modern, plegat a manera de carpeta: “Fragmento de una crónica en valenciano con historia siciliana.” Segons Hinojosa (10), aquesta anotació podria haver eixit de la ploma de l’arxiver Roc Chabàs. El fragment que conserva aquesta còpia fragmentària inicia amb la mort de l’arquebisbe de Canterbury, Thomas Becket (1171), i acaba amb la derrota de la flota castellana al cap de l’Aljub (1430), al si de la guerra declarada per Alfons el Magnànim a Castella (1429-1430). L’original, segurament, devia continuar uns pocs anys més, si tenim en compte la presència d’un reclam de quadern al final del darrer foli.

El manuscrit 400 de l’ACV, per tant, ultrapassa l’última notícia del manuscrit 17.711 de la BNM, les inundacions de 1427, i narra fets històrics esdevinguts l’any 1430. Així, doncs, podem avançar la data *a quo* de la crònica a fins a aquest darrer any. Tenint en compte aquesta circumstància, Toldrà (171) proposava el nom de *Crònica universal valenciana*, títol, a parer nostre, encertat. Tanmateix, el nom amb què s’hi referí Coll i Alentorn, *Crònica universal de 1427*, és el que més s’ha fet servir entre aquells que, d’una manera o d’una altra, han treballat la crònica.⁴ És per això que, per tradició, en la nostra edició (Mompó) preferirem conservar, malgrat la data *a quo* de 1430, el títol de *Crònica universal de 1427*.

2. Estructura i fonts de la *Crònica universal de 1427*

En les dues primeres seccions de la crònica, la prosa de l’autor resulta d’estil sec, sense pretensions. En general està absent d’artificiositats i, excepte algunes interpolacions més o menys llegendàries, resulta una adaptació i traducció de les seues fonts principals.

Tal com indicaven Miquel Coll i Alentorn i Pere Bohigas, la *Crònica universal de 1427* utilitza com a fonts el *Speculum historiale*, de Vicenç de Beauvais, i el *Chronicum pontificum et imperatorum*, de Martí de Troppau. Ambdós autors, a més, feien notar les aportacions provinents del *Quattuor libri sententiarum*, de Pere Llombard, sobretot als primers capítols de la crònica. Per a Coll i Alentorn, la *Crònica de 1427* tenia per fonament principal el *Speculum* i el *Chronicum*, tots dos texts interpolats amb narracions llegendàries (1972, 49). Per a Bohigas, la crònica era un brevíssim compendi de l’obra de Beauvais, tot i que “con frecuencia el texto del ms. 17.711 es tan resumido que se hace

² A partir del catàleg en línia de la Biblioteca Nacional de Madrid (BNM): <https://www.bne.es>.

³ Arxiu de la Catedral de València (ACV), Ms. 400.

⁴ A banda dels esmentats Coll i Alentorn (1972) i Bohigas (2001), han treballat la crònica autors com ara Ferrando (1996), Cortadellas (2000, 10-14; 2001), Hirel-Wouts (2006, 284-285), Blasco (2010, 47-48), Ferrer Santanach (2010, 497-503), Escartí (2010 i 2011), Toldrà (2015) o Galdeano (2017, 205).

diffícil establir coincidències amb el *Speculum*, amb el qual manté, sin embargo, estret paral·lelisme” (476).

La *Crònica universal de 1427*, en efecte, presenta similituds amb l’obra de Beauvais. El seu compilador, de fet, sembla seguir el guió que li ofereix el *Speculum*; i fa servir, certament, aquesta obra, sobretot, al llarg de la introducció teològica i durant la redacció dels capítols en què la crònica relata passatges relatius a l’antiguitat clàssica. No obstant això, l’obra que més aportacions fa a la crònica és la *Història Escolàstica*, de Pere Comestor, especialment a partir de l’expulsió d’Adam i Eva del Paradís i fins a la finalització del IV llibre de Reis (Mompó, 12-39). Després de la crucifixió de Jesús, la crònica sembla un resum i traducció –amb major o menor fortuna– de la *Crònica dels papes i dels emperadors*, de Martí de Troppau, amb distintes i brevíssimes interpolacions. Finalment, la síntesi amb què tracta els episodis de la història de la Corona d’Aragó dificulta molt l’establiment de la font directa del compilador, però segurament devia aprofitar materials provinents de cròniques contemporànies; també d’annals, compilacions de notícies així com diferents materials memorialístics. La part final de la crònica mostra incipients apunts dietarístics, que bé podria haver aportat el cronista de la seua pròpia mà, bé a partir d’escrits d’aquest tipus que l’autor tingués al seu abast, tal com ja havia fet notar Escartí (2010 i 2011).

Així doncs, el relat esdevé àgil i viu en l’última secció, fins i tot amb la presència d’elements fantàstics, per exemple, als passatges llegendaris de l’emperadriu d’Alemanya o el de la comtessa de Tarragona. La voluntat de referir notícies o anotacions historiogràfiques relatives a gran part del món conegut provoca un ritme frenètic de notes i apunts encadenats, breus, però contundents. Resulten igualment vius, però alhora detallats, els episodis bèl·lics de Pere el Gran a Sicília; però, sobretot, els d’Alfons el Magnànim a Nàpols.

Aquest canvi en l’estil de redacció està motivat per la utilització de les fonts. Com hem dit adés, en les primeres seccions, la *Crònica universal de 1427* utilitza el *Speculum historiale* de Vicenç de Beauvais, *les Sentències*, de Pere Llombard, *la història escolàstica*, de Pere Comestor i el *Chronicum pontificum et imperatorum*, de Martí de Troppau. I en fa una adaptació prosaica, amb alguna interpolació puntual que complementa les fonts principals, procediment bastant recurrent, sobretot, per a narrar passatges històrics dels diferents territoris de la Corona d’Aragó. Finalment, en la darrera secció, el compilador segurament degué aprofitar materials provinents d’altres cròniques contemporànies; també d’annals, compilacions de notícies així com diferents materials memorialístics. És en aquesta part final en què l’autor narra fets més pròxims i és ací on la seua prosa esdevé més àgil i dinàmica, sobretot quant als diversos passatges bèl·lics que s’hi incorporen.

3. Nàpols i el Magnànim a la *Crònica universal de 1427*

Retrocedim, però, ara. Perquè, de les llegendes historiogràfiques que interpola el compilador, ara ens interessa la llegenda del comte de Barcelona i de l’emperadriu d’Alemanya en tant que esdevé, tot i que fugaç, la primera al·lusió napolitana a la crònica.

La justa del comte de Barcelona en defensa de l’honor de l’emperadriu d’Alemanya falsament acusada d’adulteri ha estat un tema recurrent en la historiografia catalana des de Bernat Desclot, primer testimoni escrit de la llegenda, sovint utilitzat en nombrosos relats que volien justificar el domini legítim del comtat de Provença, com per exemple les versions de la llegenda del *Flos Mundi*, el *Libre de les nobleses dels reis*, de Joan Francesc; el *Recort*, de Gabriel Turell, o les *Cròniques de Espanya*, de Pere Miquel Carbonell, entre d’altres.

Segons Antoni Ferrando, la llegenda naix de la aliança històrica de l’emperadriu Judit, segona muller de Lluís I el Pietós, amb Bernat de Septimània, comte de Barcelona, Tolosa

i Narbona. Amb aquesta aliança s'afavoria políticament el fill de l'emperadriu, Carles el Calb, que va obtenir el control de la part occidental de l'Imperi forjat pel seu avi Carlemany. L'emperadriu va ser acusada d'adulteri amb el comte Bernat, per bé que ambdós van ser, finalment, absolts. Aquests fets van ser difosos per tot Europa gràcies al pamflet que, sobre aquest relat històric, va escriure Pascasi Radbert. Més endavant, es va escriure en occità el romanç titulat, probablement, *Lo comte de Tolosa*. Aquest romanç degué servir de base per a la redacció en català de l'anònim *Romanç del comte de Barcelona e rey d'Aragó*, actualment perdut. La transformació que d'aquest relat va fer la branca catalana de la llegenda responia a una intencionalitat política clara: legitimar la possessió del comtat de Provença.

En la *Crònica de 1427*, però, a més de la legitimació de Provença, la llegenda s'hi utilitza per a explicar el motiu pel qual el comte aconseguí alliberar-se del jou germànic. En efecte, per al nostre cronista, l'heroi que, amb el nom d'Otger Cataló, apareix en nombroses llegendes fundacionals catalanes com aquell cavaller germànic que va alliberar Catalunya dels sarraïns,⁵ no és altre que el comte Ramon Berenguer, per al compilador de la crònica, d'ascendència igualment germànica. Aquest acudí al rescat de Barcelona perquè el monarca franc desestimà la possibilitat de deslliurar la ciutat dels sarraïns. I així, Catalunya es va desvincular del vincle de vassallatge amb els francs, però va passar a mans de l'Imperi Germànic. Ara només li quedaria explicar l'alliberament del vincle vassallàtic amb l'imperi germànic. I ací és on entra en joc la llegenda de l'emperadriu d'Alemanya.

El compilador situa la llegenda en temps de l'emperador Enric II el Sant, per bé que s'hi refereix com Enric "lo Primer" (f. 176r), perquè el *Chronicon* de Martí de Troppau, que és la font principal d'aquesta secció de la crònica, explicita que Enric I no va ser emperador perquè "non regnavit in Ytalia nec fuit per papam coronatus" (Weiland, 464). El compilador decideix incorporar ací la llegenda, probablement incitat pel text de Martí de Troppau, que remarca la santedat i la virginitat de l'emperadriu i el cronista —sense fer-ho explícitament— identifica l'emperadriu de la llegenda amb l'esposa d'Enric II, santa Cunegunda. Segons Martí de Troppau: "Huius Henrici imperatoris uxor fuit sancta Cunegundis et ambo virgines permanserunt" (Weiland, 464).

La versió de la *Crònica universal de 1427* presenta algunes peculiaritats respecte de la *Crònica* de Desclot. En primer lloc, per a Desclot, l'emperadriu acusada d'adulteri és la filla del rei de Bohèmia; La *Crònica universal de 1427* no explicita el nom de l'emperadriu, però hem vist que el context la identifica amb santa Cunegunda. D'altra banda, segons Desclot, el comte de Barcelona, en arribar a Alemanya, parlà en primer lloc amb l'emperador, a qui demanà permís per entrevistar-se amb l'emperadriu. Però a la *Crònica universal de 1427* el comte acudí abans a l'emperadriu, tal com fa, també, el protagonista d'aquest passatge de les *Cròniques d'Espanya*, de Pere Miquel Carbonell (38r). En aquest mateix context, Carbonell explica l'ardit del comte per romandre en l'anonimat, això és, visitar l'emperadriu disfressat amb hàbit "de pare confessor." A la crònica, el comte s'oculta sota un hàbit "de frare preycador." En altres versions de la llegenda, com el text poètic llatí de l'*Exordium Populeti*, l'hàbit que fa servir el comte és de l'Orde del Cister, que s'entén pel propòsit central d'aquell poema, que era "lligar la prestigiosa llegenda del Bon Comte de Barcelona a la fundació d'un gran monestir de l'Orde de Cister" (Saladrigues & Torné, 12), com era el monestir de Poblet.

Una altra diferència important entre la *Crònica universal de 1427* i la de Desclot és el relat del viatge de l'emperadriu d'Alemanya a Barcelona. El text de Desclot no comenta les festes que narra la *Crònica de 1427* per a celebrar l'arribada de l'emperadriu. Segons

⁵ Per a Coll i Alentorn (1949), l'origen de la llegenda d'Otger Cataló degué situar-se al segle XV; per a Cingolani (2008, 38), en canvi, la seua invenció es remunta al segle XIII.

la tradició popular, les viandes servides durant aquelles festes inspiraren la dita popular “taula de Barcelona és taula bona.” De fet, per a Carbonell, aquesta tradició popular sobre la taula de Barcelona és el pretext per a iniciar el capítol dedicat a la seua llegenda de l'emperadriu d'Alemanya acusada d'adulteri (Carbonell, 37v). Així doncs, per bé que el nostre cronista coneix l'obra de Desclot, ja que acudirà al seu text per a la redacció del regnat de Pere el Gran, la font del passatge degué ser una altra, una font molt més pròxima a la que posteriorment degué fer servir Carbonell per a aquest passatge de les seues *Cròniques d'Espanya*.

Finalment, per a Desclot, Bertran de Rocabruna, el company de viatge del comte que va fugir acovardit abans del combat, és de Provença, procedència que es relaciona amb la intencionalitat política de l'iniciador de la llegenda, recordem, legitimar la possessió del comtat de Provença. En canvi, a la *Crònica universal de 1427*, Rocabruna és napolità. Aquesta és una de les primeres aparicions de Nàpols –o d'un napolità– a la crònica. Sense dubte, la primera amb una certa pàtina de voluntat política. La nacionalitat napolitana del covard Rocabruna a la crònica no sembla casual, sinó que, més aviat, devia respondre a les aspiracions d'Alfons el Magnànim sobre el regne de Nàpols, que, potser, seguien vives en el moment de redacció de la crònica (Ferrando, 211).

En aquest sentit, quan el cronista enllestia el seu text, és segur que Alfons el Magnànim ja havia intentat conquerir Nàpols per primera vegada. Com veurem, aquesta campanya bèl·lica s'hi narra. Però no així la conquesta definitiva del regne de Nàpols – recordem que l'última notícia que dona la crònica és de 1430. Així, identificar el covard Rocabruna amb un napolità de qui no te'n podies confiar, potser, ajudava en aquest sentit de legitimar la conquesta del regne de Nàpols, que molt probablement encara no s'havia produït; o bé, de justificar la tornada del monarca a Catalunya després de l'aliança de Joana II de Nàpols amb Lluís d'Anjou, duc d'Anjou i comte de Provença:

E tantost que·l misatger se'n fou partit, lo comte pres en Bertran de Rochabruna, cavaller napoletà molt fort, en ça companyia e mes-se al camí per anar en Alamanya secretament ab hàbit desfraçat [...] E quant vench lo dia del camp, lo comte se levà per lo matí e demanà a·n Bertran de Roquabruna, lo qual se fonch anat que no·l trobaren. E lavors lo comte se armà e anàsse'n al camp hon trobà ja lo emperador e la emperadriu ab sos cadafals, e la lenya aparellada e los dos cavallers al camp. E lo comte dix a l'emperador la falta que son companyó li havia feta, e axí que ell se combatria abduy los cavallers, hu après altre (Mompó, 338).

Però llevat d'alguna llegenda puntual com aquesta, i de notícies breus i esparses, la crònica no té gaire interès en els afers catalanoaragonesos fins que s'acaba el material que ha utilitzat per a enllestir la segona gran secció de la crònica, això és el *Chronicon pontificum et imperatores*, de Martí de Troppau, just coincidint amb el regnat de Pere el Gran. A partir de llavors, la història catalanoaragonesa esdevé el punt neuràlgic de la crònica. Però, així i tot, les descripcions dels diferents regnats de la Corona d'Aragó són breus, de vegades gairebé analítics, si exceptuem, potser, el regnat de Pere el Gran i l'inici de l'expansió mediterrània, però sobretot el regnat d'Alfons el Magnànim. Fixem-nos, si no, en la brevetat amb què explica el regnat de Jaume I, un monarca, el fundador del regne de València, que, tractant-se d'un autor valencià, s'esperaria que fos descrit amb més detall. Però no:

En aquest temps començà a regnar lo bon rey en Jacme, rey d'Aragó, e regnà .LXIII. anys. Aquest fou molt fort e gran bataller, molt savi e molt prosperat [...] Aquest Jacme, estant en hedat de .XVII. anys, ço és, en l'any .M.CCXXX., passà ab gran navili e molta gent d'armes en Malorcha, e pres aquella de poder de serraïns.

E fornida e posada aquella en bona defenició, tornà-sse'n en Barchinona. Enaprés, en l'any .M.CCXXXVIII., vengué a València, e hagudes grans batalles ab los serraïns, baronívolment pres València [...]

E en lo camp de Biar agueren batalla e foren vençuts los serraïns e feta gran matança de aquells. E los qui romangueren de aquells fugiren-se'n en lur terra. E lavors lo rey en Jacme, tornant-se per Xàtiva, vench a Algezira e aquí fonch malalt, e portaren-lo en València en una litera, e morí aquí (Mompó, 353).

De manera semblant procedirà amb la resta de monarques –excepte, com hem dit, amb Pere el Gran. Fins a arribar a Alfons el Magnànim. I així i tot, pel que fa a l'inici del regnat del Magnànim, la crònica és breu i escassa en detalls. Una mostra d'aquesta brevetat analítica dels inicis del regnat del rei Alfons és, per exemple, la narració d'un esdeveniment tan important com ara la fi del Cisma d'Occident durant el Concili de Constança:

N'Alfonso començà a regnar après d'aquell en l'any ·M·CCCCXVI·. Aquest, volent complir ço que son pare havia promés, tramés sos misatgers al Consili de Costança. E com hi foren tots los misatgers, los electors de les cinch nascions als quals se pertany de fer la elecció en semblant cars, ço és, de Ytàlia, de Alamanya, de França, de Anglaterra e d'Espanya, elegiren ·VI· hòmens de cascuna nació, los quals, ensemps ab los cardenals allí assistents, fessen elecció de hun vertader papa. E tots hajustats e units en lo conclavi a ·XI· dies de nohembre de l'any mil ·CCCCXVII·, concordats a una veu, elegiren en papa lo cardenal de Sent Àngel, apellat Martí, de nació de Roma (Mompó, 372).

En canvi, els passatges que el cronista narra amb més detall són aquells referents a les campanyes mediterrànies del monarca, sobretot les napolitanes. Abans, però, d'iniciar els passatges corresponents al regne de Nàpols, l'autor de la crònica relata breument les campanyes de Còrsega i Sardenya:

En l'any de ·XX·, a ·XIII· de maig, partí lo rey Alfonso d'Aragó ab gran estol de catalans e anà a Malorqa. E d'aquí, en lo mes de juny, passà se'n en Cerdenya e quant fou aquí pres Langosardo. E a ·XI· d'agost pres Sàcer a pati; e lavors, tota Sardenya fonch passíficament sua (Mompó, 373).

Després d'aquest breu relat dels setges i batalles a Sardenya i a Còrsega, l'autor narra, igualment de manera encara breu, l'arribada del rei a Sicília i com, una vegada allí, la reina de Nàpols li demanà ajuda:

En après, lo rey passà-se'n en Cicília e tench aquí corts als cicilians. Estant lo dit rey Alfonso en Cicília, vengueren-li misatgers de madama Johanel·la, reyna de Nàpols, supplicant e pregant-lo de part de aquella que la volgués emparar, ajudar-li contra lo duch d'Enjou, don Luýs, qui la guerrejava; e que si u fahia, ella lo affillaria e li daria lo regne de Nàpols après son obte, la qual cosa lo rey acceptà (Mompó, 373).

A partir d'aquí, la crònica comença a ser més detallada, més precisa. Fins ara, les al·lusions a dates concretes han sigut, més aviat, escasses. Les més precises indicaven únicament l'any. La majoria s'introduïen amb fórmules com "En aquell temps." Comprovem ara, en canvi, la precisió amb què narra aquesta arribada del rei, si més no en comparació amb la brevetat amb què tracta diferents episodis de monarques anteriors:

En après, lo dit rey, a ·VII· del mes de juliol de l'any ·MCCCCXXI·, passà en lo dit regne de Nàpols ab grans navilis de naus e galeres de cathalans e ab molta gent d'armes de cavall e de peu. E vench a la ciutat de Nàpols, hon fou rebut molt altament ab gran goig e plaer per la dita reyna e per tots los de la ciutat e de tota la terra; e li fonch feta gran festa e honor. E de continent fet açò, la reina desús dita lo affillà e l pres per fill, e féu-li donació après son obte del regne de Nàpols ab aquelles cartes e fermes que s'i merexien. E lo dit rey Alfonso li promés e li jurà ab sagrament de valer e ajudar-li per tota ça vida contra lo dit duch d'Anjou e d'altres. E lavors fet açò, los prelats e barons, ciutats e viles en la major part del dit regne feren-li sagrament e homenage de fealtat e d'èsser leals e fels e bons vessalls seus. En après, lo rey hordenà ses gents e hac hun capità de Ytàlia, que havia nom Bracho, qui era ja aquí ab ·II· mil ·DCC· hòmens d'armes a cavall, e ab ·MCCC· de cavall que y havia de cathalans, que foren entre tots [·III· mil]. E ell feu la guerra contra lo duch d'Anjou e li feu dessetjar la dita ciutat e tornar enrere, lo qual après se n'anà en Roma. E d'aquí havant, lo dit rey ab lo dit capità feren la guerra e hagueren moltes batalles ab les gents del dit duch (Mompó, 374).

El Magnànim i Nàpols es converteixen, decididament, en allò que més interessa al cronista. Després de l'arribada del rei a Nàpols la crònica incorpora altres notícies, procedents de diversos llocs, com la presa de galeres genoveses a mans del mestre de Montesa, batalles entre anglesos i francesos, la captura de l'infant Enric a mans del rei de Castella, el pas de l'infant Pere a Nàpols, la mort de Benet XIII i la partida de l'estol de Barcelona capitanejat pel comte de Cardona. Tot això narrat de manera esquemàtica: si no hi participa el rei, totes aquestes notícies no mereixen per al cronista més que quatre línies:

En l'any ·XXII·, lo mestre de Muntesa ab ·IX· galeres desbaratà ·X· galeres de genovesos e pres-ne les ·II· galeres e portà-les al rey en Nàpols a ·XX· d'abril. Esdevench-se en aquest any de ·XXII· que ls ffrancesos e anglesos hagueren batalla en Ffrança e foren vençuts los anglesos. E morí en lo camp Thomàs, germà del rey d'Anglaterra. E per havant en aquest any meteix, morí en Ffrança lo rey d'Anglaterra de glànola. E axí metex, morí lo rey de Ffrança e fou rey de Ffrança lo dalfí, son fill.

En aquest any de ·XXII·, en lo mes de maig, lo rey de Castella pres l'infant don Enrich, mestre de Sentyago e germà del rey d'Aragó, e mes-lo en lo castell de Mora pres e ferrat. E la infanta, muller del dit mestre, germana del rey de Castella, de continent se'n passà en Aragó, e acompanyà-la Roíz Lopes d'Àvalos, conestable de Castella, e vench al castell de la Mola perseguint-la los castellans.

En aquest any metex de ·XXII·, l'infant don Pedro, germà del rey d'Aragó, passà en Nàpols ab dos naus armades per servir lo rey en lo mes de octubre. [...]

En aquest temps, en lo mes d'abril, partí lo gran estol de Barchinona per anar en Nàpols en hajuda del rey. E foren ·X· naus e ·XII· galeres e fonch capità lo comte de Cardona (Mompó, 374).

Enllestit aquest recull de notícies disperses, la crònica se centra, novament, en els episodis del rei a Nàpols. I, de nou, el relat esdevé més ric i detallat. De fet, el capítol rubricat "Com volgueren matar lo rey Alfonso en Nàpols" és el capítol més extens i detallat en referència a les accions d'un monarca que ens ha pervingut en la crònica:

Estant lo rey d'Aragó en la ciutat de Nàpols, en lo Castell Nou, ab molt gran puxança e molt gran honor e en repòs, acordà e hordenà de passar e lexar serts capitans ab certa gent d'armes en lo realme de Nàpols, e que ell, vengut l'estol de

Cathalunya, se'n tornàs en Aragó. Esdevench-se que madama Johanel·la e alguns comtes e barons e altres de Nàpols, havent gran desplaer e enveja de la honor e bé del dit rey, per gran malvestat, tractaren e deslliberaren que·l dia de Corpus Cristi, anant lo rey en la professó, que·l matassen e a tots los cathalans; e hun hom qui era estat en consell d'aquells dix-ho al rey. E ladonchs, lo rey se guardà e tramés a dir al gran senescal de madama Johanel·la que vengués al castell Nou a parlar ab ell; e quant hi fou, lo rey lo feu pendre e, de continent, lo rey se n'anà al castell de Capuana, hon era dona Johanel·la. E quant foren aquí entrats quatre de cavall per lo portal, lo portaler vench [a] tancar les portes e aquells ab les lances contrastaren-lo-y e sortiren en lo pont. E aquell, ladonchs, tancà los les portes e, de continent, los que eren en les torres lançaren canteres e lances, e donaren al rey hun colp de lança en la barreta; e lo fill de mossén Berenguer de Bardaxí levà's la sua barreta del cap e posà-la en lo cap del rey.

E tanta era la gent, que·l seu cavall no·s podia moure per bé que·l ferís dels sperons, de què lo rey se vehé en gran presa e perill. E la gran remor e brogit se mogué en la ciutat, que lo rey ab los altres, ab gran ffort perill e treball, se reculliren en lo Castell Nou. E açò fou a ·XXVI· de maig. E l'endemà fou vengut Sforço, hun gran capità, en hajuda de dona Johanella ab ·MD· rocins; e lo rey féu-hi exir aquí prop la ciutat ·M· de cavall e combateren-se ab aquell, havien-ne lo millor los del rey. E estant axí, exiren del castell de Càpua ·CCC· hòmens d'armes ab pus de ·III· mil hòmens de la ciutat e feriren als del rey en les spatlles, e ladonchs se desbarataren e foren-ne molts presos e perderen ·DCCC· cavalls; e los que pogueren escapar meteren-se en lo Castell Nou ab lo rey (Mompó, 375).

La descripció d'aquest episodi sobre l'intent de magnicidi perpetrat per la reina Joana és més extens i detallat a la *Crònica de 1427* que no a altres escrits contemporanis, com ara al *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, i ens ofereix detalls diferents, com el fet que la conspiració s'havia de fer efectiva durant la processó del Corpus, i no al castell de Capuana, on havia sigut citat el Magnànim, segons explica el referit *Dietari*. Per contra, la *Crònica i dietari del capellà del Magnànim* aporta una major descripció dels integrants que formaren l'armada de Catalunya que va acudir a Nàpols en ajuda del rei, tot referint una llista de noms de capitans, consellers i patrons de naus i galeres (Rodrigo Lizondo, 171). Fixem-nos en la descripció de l'arribada d'aquest estol i dels episodis d'abans del setge del castell de Capuana segons la *Crònica universal de 1427*:

Quant vench lo ·VIII· dia de juny, lo gran estol de Cathalunya plegà e arribaren en terra, e Sforço e los de la ciutat enbarreraren e enparedaren los carros qui eren a la mar. E l'endemà, ab consell del rey, ordenaren tres batalles, ço és, lo comte de Cardona en la una, e en l'altra lo comte de Pallàs, e·n l'altra en Martí Johan de Cervelló, enfront dels dits carros; e·n hun colp ab gran esforç, tot ho hagueren destruït e trencat e entraren per la ciutat matant e offegant aquells. E Esforço fugint fora la ciutat e los del rey derrocaren e offegaren la major part de la ciutat e mataren infinida gent. E hagueren pres en aquell dia lo castell de Capuana, si no que dona Johanel·la tramés a dir al rey que·s metria en son poder per lo matí; e aquell, cuydant se que axí seria, no hi posà guardes. E ella, a mija nit, ensemps ab Sforço que y vench, anà sse'n en un castell prop d'aquí e porta-sse'n los presos. Estimaren lo robo que fonch fet per los cathalans en Nàpols ·CCCC· mil ducats. (Mompó, 376).

Del setge al castell de Capuana, per seguir comparant aquest text amb el de Melcior Miralles, el *Dietari del capellà* aporta una llista detallada dels efectius que prengueren

part en aquella empresa. En canvi, la *Crònica de 1427* s'estalvia aquest detall i, a canvi, ens ofereix un relat més viu i dinàmic de la presa del castell de Capuana:

E de continent, lo rey asetjà lo castell de Capuana, hon era romassa molta gent senyalada e moltes dones e donzelles ab gran haver. E lo rey féu tapiar entorn lo dit castell en manera que no y podria entrar ni exir degú. E en aquest cas, lo capità Bracho no era ab lo rey, car era anat a ssetjar lo castell de l'Àguila.

E tenint asetjat lo dit castell, vench Esforço ab ·II· mil hòmens de cavall e ab ·III· mil hòmens de peu per socórrer e fornir lo castell de Capuana, e lo rey tramés-li a l'encontre la sua gent e mataren-los ·CCCC· cavalls e molts hòmens; e feren fogir lo dit Sforço, que no s'i acostà de dues milles. E fet açò, lo rey combaté stretament lo dit castell ab bonbardes e altres artelleries e derroquà la torra principal e féu reblir la sisterna principal de la aygua. E ladonchs, los qui eren en lo castell clamaren mercé al rey que·ls salvàs la vida e retien li lo dit castell; e lavors, lo rey los perdonà e aquells li liuraren lo castell e se n'anaren ab ço de lur. E après, lo rey, de continent féu tornar e adobar tot ço que era derrocat en lo dit castell e stablí e forní aquell de moltes balestes e de moltes vitualles (Mompó, 376).

Tot seguit, La *Crònica de 1427*, explicarà breument la presa de l'illa d'Iscla i l'intercanvi de presoners amb Joana de Nàpols, i, just després, fa una referència breu de la tornada del rei a Catalunya i, de camí, la presa del port de Marsella:

En après, lo dit rey passà personalment en la ylla de Iscla, que és ·XX· milles luny de Nàpols, e pres per força d'armes la ciutat de Iscla e lo castell, qui era molt fort; e lo rey cobrà los presoners que tenia madama Johanel·la, e lo rey liurà-li lo gran senescal per aquells.

E fet açò, lexà don Pedro visrey e capità de Nàpols ben acompanyat de molta nobla gent, ço és, lo príncep de Tàrantol, Ffrancisco de Urcino, e lo ffill de Bracho, e altres ab ·III· mil de cavall, e recollí's lo dit rey don Alfonso e mes-se en mar lo primer dia de setembre del dit any per tornar se'n en Cathalunya. E ven-se'n a Gayeta [e], per fortuna de temps, <e> no poch navegar.

E a ·XXIII· de nohembre començà a navegar, e passant per les mars de Prohença vench a Marcella, e trencant la cadena del port entrà e pres la ciutat de Macella robant, cremant, destrouint aquella (Mompó, 377).

Després de referir algunes notícies diverses, la *Crònica universal de 1427* segueix la seua narració explicant les revoltes napolitanes de Joana II de Nàpols i Lluís d'Anjou en absència del Magnànim:

Esdevench-se après que·l dit rey n'Alfonso se'n fon tornat en Cathalunya, que en l'any ·XXIII·, en lo mes de ffebrer, vench madama Johanel·la e lo rey Luýs, e d'altra part vench gran estol de jenoveses, e tota la terra se rebel·là contra lo rey d'Aragó. E entraren en la ciutat de Nàpols e assetgaren lo dit don Pedro e los catalans que y eren en lo Castell Nou, e tots dies havien batalles ab aquells. E quant lo rey d'Aragó sabé açò, féu fer gran armada de galeres. E fon capità de l'estol don Ffrederich, comte de Luna, fill natural del rey *quondam* de Sicília, lo qual partí ab dit estoll a ·XXI· dia de juny de l'any ·XXIII·. E lo dit don Ffrederich, ab l'estol, vench en Nàpols e rebé lo dit infant don Pedro e los catalans qui eren en lo dit Castell Nou, e mes aquells en les naus e forní e guarní lo dit Castell Nou de vitualles e de gent d'armes [e] vengueren-se'n tots en Sicília (Mompó, 377).

4. Conclusió

Aquesta és la darrera menció de Nàpols que apareix a la crònica. Després, el compilador traslladarà la seua narració al territori dels regnes peninsulars per explicar l'alliberament de l'infant Enric, que havia estat pres per Joan II de Castella i prosseguir amb el desenvolupament de la Guerra dels Infants d'Aragó contra Castella, fins a l'esmentada derrota de la flota naval castellana al cap de l'Aljub l'any 1430. Sabem que l'original de la crònica devia seguir alguns anys més, però no s'ha conservat més text. És molt probable, però, que en el moment de redacció de la crònica, el rei Alfons el Magnànim encara no hagués culminat la conquesta de Nàpols. Sospitem que fou enllestida, per tant, en aquella dècada dels 30 del segle XV, en qualsevol cas, abans de 1442, però no ho podem tampoc assegurar.

De totes maneres, hom pot comprovar que, lluny de les descripcions prosaiques dels afers dels anteriors monarques catalanoaragonesos, i més encara, de les adaptacions de les fonts que havia utilitzat en les dues primeres grans seccions de l'obra, en els seus capítols finals, i coincidint amb l'intent d'Alfons el Magnànim de controlar Nàpols, el relat de la crònica esdevé més viu i detallat. I justament aquest detall amb què narra les campanyes napolitanes del Magnànim i l'admiració que provoca el monarca en l'anònim cronista ens permet suposar la condició de testimoni de l'autor. No necessàriament de testimoni directe dels fets narrats, sinó de contemporani d'aquests, d'algú que va viure, molt probablement a València, en aquells temps. Una ciutat on devien arribar notícies, o distints tipus d'escrits, provinents de Nàpols, que l'autor decidí incorporar-hi amb la voluntat d'enllaçar el regnat d'Alfons el Magnànim al si del torrent històric universal.

Obres citades

- Blasco, Almudena. “Llamar al agua como experiencia poética en la cultura medieval.” *Cuadernos del CEMyR* 18 (2010): 39-55.
- Bohigas, Pere. “Notas sobre algunas crónicas catalanas contenidas en manuscritos de la Biblioteca Nacional.” In Antoni Badia i Margarit, Germà Colon & Josep Moran eds. *Mirall d’una llarga vida. A Pere Bohigas, centenari*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2001. 455-483.
- Carbonell, Pere M. *Chròniques de Espanya*. Barcelona: Carles Amorós, 1546.
- Cingolani, Stefano M^a. *Libre dels reis*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2008.
- Coll i Alentorn, Miquel. “La llegenda d’Òtger Cataló i els nou barons.” *Estudis Romànics* 1 (1949): 1-47.
- . “Les cròniques universals catalanes.” *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* 34 (1972): 43-50.
- Cortadellas, Anna. “Sis llegendes inèdites de la historiografia catalana medieval.” *Llengua i Literatura. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura* 11 (2000): 7-39.
- . *Repertori de llegendes historiogràfiques de la Corona d’Aragó (segles XIII-XVI)*. Barcelona: Curial, 2001.
- Escartí, V. J. “Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià, del segle XIV al XIX.” *Manuscrits: Revista d’Història Moderna* 28 (2010): 181-205.
- . “Sobre els primers testimonis memorialístics valencians: anotacions dietarístiques i cròniques locals.” *Quaderns de Filologia. Estudis Literaris* 16 (2011): 159-173.
- Ferrando, Antoni. “Fortuna catalana d’una llegenda germànica. El tema de l’emperadriu d’Alemanya falsament acusada d’adulteri.” In Axel Schönberger & Tílbet Dídac Stegmann eds. *Actes del desè Col.loqui Internacional de llengua i literatura catalanes, Frankfurt, 18-25 de setembre de 1994*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, vol. 2. 1996. 197-216.
- Ferrer Santanach, Montserrat. *La traducció catalana medieval de les Dècades de Titus Livi. Edició del llibre I. Tesi doctoral*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2010.
- Galdeano, Rodolfo ed. *Història moral de Catalunya. Llibre segon de la Història cathalana. Pere Gil i Estalella*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2017.
- Hinojosa, José. *Crònica de Pere Maça*. València: Universitat de València, 1979.
- Hirel-Wouts, Sophie. “Le Justicia d’Aragon dans quelques chroniques de la couronne d’Aragon aux xive et xve siècles: entre fiction juridique et représentation du pouvoir royal.” *Cahiers d’Études Hispaniques Médiévales* 29 1 (2006): 277-300.
- Mompó, Jacob ed. *Crònica universal de 1427*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2022.
- Roca, Pedro. *Catálogo de los manuscritos que pertenecieron a D. Pascual de Gayangos existentes hoy en la Biblioteca Nacional*. Madrid: Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, 1904.
- Rodrigo Lizondo, Mateu ed. *Melcior Miralles: Crònica i dietari del capellà d’Alfons el Magnànim*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2011.
- Saladrigues, Robert & Josep Torné. “El Bon Comte de Barcelona i la fundació de Poblet.” *Analecta Sacra Tarraconensia* 80 (2007): 5-32.
- Toldrà, Marta. “La prosa històrica” i “Historiadors del segle XV.” In Lola Badia ed. *Història de la literatura catalana. Vol. III: Literatura medieval (segle XV)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Barcino - Ajuntament de Barcelona, 2015. 163-190.

Weiland, Ludwig. "Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum."
Monumenta Germaniae Historica 22 (1872): 377-482.